

Friedrich Delitzsch: Babel und Bibel. Dritter (Schluss-) Vortrag. Mit 21 Abbildungen. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1905. — 69 lap. Ára füzve 2 márka.

Most egy éve, e folyóirat 1904. évi márcziusi füzetében ismer tettem Delitzschnek *második* előadását a Babylonia és a biblia közt levő kapcsolatáról. A napokban a *harmadik* s a kérdés tárgyalását befejező előadása is megjelent. Ezt a harmadik előadást nem — mint az előző ket — Berlinben, hanem Barmenben, Kölnben és Frankfurtban tartotta 1904 október és november havában.

Ez az előadás, minden polemia mellözésével, tovább fejt, még szélesebb és erősebb alapokra állítja azt a gondolatot, a melyet már előző előadásaiban is képviselt, hogy t. i. az ásatások és az ékiratok megfejtése folytán előttünk új életre kelő babylon-assyr világ ismerete szellemi látóköriünket nagy mértékben kiszélesíti, az ó-szövetségi kutatás vívmányaival kapcsolatban a szentírás egyes adatait mélyrehatóan tisztázza, helyesbíti s az ó-szövetségi vallás számos fontos kérdésére meglepő új világosságot vet. Az ó-szövetségnek például semmi tudomása a *szumérekről*, a kiknek vallása átszállt a babylonokra s az összes kanaáni népek vallását többé-kevésbé befolyásolta. A Dániel próféta könyvében foglalt híres mondás (Mene, tekel) igazi értelme: „Meggyszám láltatott egy mina, egy sekel s egy félmina“; egy mina (egy nagy király), egy sekel (kisebb értékű király), félmina (az ország felosztása a médek és persák közt). Galilea és Samária lakói a 8—7. században oda telepített vegyes népségből, részben babylonokból állottak; a galileai Jézusnak nézeteiben, nyilatkozataiban, tetteiben egy és más önkéntelenül babylon színezetűnek tetszik, például az *ember fia* kifejezés, a melylyel Ezékiel Jahvét megszólítja s a mely Jézusnál is oly gyakori, — babylonismus. A babylon-assyr féldomborműveken látjuk, hogy a zsolttárokban említett *hangszerek* Assyriában is használatosak voltak s így e hangszerek szerkezetéről, használati módjáról hű fogalmat alkothatunk magunknak. Sokkal fontosabb ennél, hogy a babylon-assyr *zsolttárköltészet* nyelv, stílus, rithmus, gondolatok és képek tekintetében igen nagy hasonlóságot mutat a héber zsolttárköltészettel; a két nép vallásos költeményeinek költői formája teljesen azonos: az egyes vers többnyire két párhuzamos tagból áll s két vagy több párhuzamos vers tesz egy-egy versszakot. Ez egyezés fontosságát nagyban emeli az a körülmény, hogy az ó-szövetségi zsolttárok nagyobb részökben a héber irodalom legújabb

korából valók s egyetlenegről se lehet kimutatni a dávidi eredetet, az ilyen irányú feliratok tehát későbbi toldalékok.

A babylon-assyr zsoltárokból, valamint Hammurabi törvényeiből nyilván látható, mint vélekedett e nép az ember erkölcsi kötelességeiről, az istenségről és annak tulajdonságairól, az ember és Isten egymáshoz való viszonyáról. A tíz parancsolat tilalmai Babyloniában épúgy találjuk, mint Izraelben; a birtok, az élet, a becsület, az igazság elleni vétségek ott is egyúttal Isten elleni vétségek; ott is hirdették a felebarát szeretetét, fölsegitését. Vajjon hivatkozott volna-e Jézus az irgalmas samaritanus példájára, ha Samária lakóinál, e félig babylon eredetű nép-nél, a felebaráti szeretet tüze nem lángolt volna? Az isteni félelem az assyrok szemében is minden bölcsesség kezdete volt; a bűnről és annak következményeiről hasonlólag úgy vélekedtek, mint a zsidók, például, hogy minden betegség és csapás a bűn zsoldja. Minden ember, a király épúgy, mint más halandó, az ő Istenének fia; a bűnös egyedül Isten kegyelmétől remélhet váltságot. A babyloni istenségek élő hatalmasságok; miként Jahvének a jeruzsálemi templom a székhelye, Marduk Babelben székel és az Esagila-templomban lakozik szívesen. Tulajdonságaikat illetőleg sem különböznek a babylon-assyr istenségek Izrael Istenétől; ők is mindenható, mindentudó, mindenütt jelenvaló lények; egyik legkedveltebb jelzőjük ez: *imát meghallgató*. Ők se szeretik az áldozati füstöt, hanem a szív tisztasága a legkedvesebb előttük. Számos adat mutatja, hogy Görögország és Róma bölcselőihez hasonlóan a különféle egyes istenségek mögött Babylonia mélyebb gondolkodói is sejtették az istenség *eszmei egységét*. A babylon-assyr nép magát szintén *Isten választott népé*-nek tartotta, habár a többi népeket és azok isteneit nem nézte le, mint Izrael. Asur épúgy, mint Jahve *nemzeti Isten*; miként Jahve, ő is seregei élén harczol az ellenség ellen. Csak Jézus törölte el a nemzeti Isten fogalmát s ültetett az emberek szívébe új egyetemes fölfogást Istenről és az emberekhez való viszonyáról; ő vetett véget minden külső törvényszerűségnek és cselekedetek által való üdvözülésnek; ő tárta fel, minden előjog megszüntetésével, minden ember és nép előtt a mennyei atyához való utat, szabadította fel a felebaráti szeretetet minden korlától s tette teljesen szellemivé az Istenről való fogalmat. S a napkeleti (babyloni) bölcsék, a bibliai elbeszélés szerint, az elsők voltak, a kik bölcsője előtt hódolattal leborultak.

Izrael vallásos fensőségét a Babylonia és Assyria magas kulturájának ismerete nem döntheti meg, de az ó-szövetségi vallás történetének, egyes fogalmai, szertartásai eredetének megismeréséhez igen becses adalékokkal járul, s éppen azért Delitzsch elismerést érdemel, hogy a Babylonia és a biblia közt levő szoros kapcsolatra előadásaival ráirányította a tudós világ figyelmét.